

Sælhunde- og Marsvinfangst

Af T. Tobiassen Kragelund.

I Efteraaret 1949 begyndte jeg at eftersøge Folk, der kunde fortælle om Sælhunde- og Marsvinfangst i Hjertingbugten og omkring Blaavand. — Desværre var de store Fangere døde, men Tid efter anden fik jeg dog noget opspurgt og opnoteret. Tidens Hjul, der tilsyneladende drejer langsomt, gaar alligevel hurtigt, — de fleste af mine gode Fortællere er nu ogsaa døde.

Fisker og Landmand Elias Mortensen, født den 25. Januar 1876 i Sjelborg, fortæller om Marsvin, Sælhunde og Pighajer:

Et Aar fiskede jeg sammen med Kristian Larsen, der ejede Kutteren »Lykkens Prøve«. Vi tog ud fra Esbjerg og fiskede med Liner (Krogfiskeri). Da vi havde Linerne sat, opdagede vi, at der var noget særligt ved en af Linerne, og ganske rigtigt, det var et Marsvin, der havde bidt paa en Krog og var derover bleven hel rasende. Nu var Uheldet for Marsvinet, at det blev indfiltret i Linen. Den lille Krog kunde jo ikke holde det store Dyr, som i Almindelighed bliver 1½ Meter lang, — kan ogsaa blive op til 2 Meter.

Vi fik fat i Linen med Marsvinet og saa tæt hen til vort Skib, at vi kunde hugge en Krog i Kroppen, slaa det bevidstløs og faa det op paa Skibet.

Det var en god Fangst, vi der havde gjort, for Tarmen, Lever og Hjerte skaaret i smaa Stykker var den bedste Agn til Krogene, som vi kunde faa.

Vi brugte lidt Agn paa Skibet samme Dag, og Resten havde vi med hjem til Agn til vor Fisketur

Elias Mortensen.

næste Dag, og vi fik da en Fangst paa over 1.000 Pund Hvilling og Torsk.

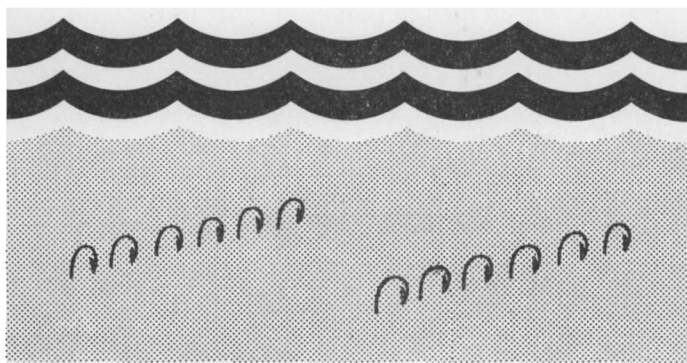
Sælhundene har jeg skudt nogle Stykker af, det var gerne i Juli og August Maaneder, naar de gik op paa Forstranden for at ligge i Solen.

For at komme i Nærheden af Sælerne skulde jeg altid gaa imod Vinden, d.v.s. jeg skulde ligge ned og slæbe mig frem ved at sætte Albuerne ned i Sandet, mine Bevægelser blev derved vraltende ligesom Sælernes, og saa skulde jeg holde Hovedet helt ned mod Sandet, for hvis Sælerne saa mine Øjne, anede de Uraad og forsvandt efter Vandet.

Sælerne skulde skydes i Siden af Hovedet. Hvis Skuddet kom lige ind i Hovedet, da prellede Haglene af mod den haarde og glatte Hud, og et Skud

i Kroppen paa Sælen havde kun til Følge, at den endnu hurtigere forsvandt efter Vandet.

Sælfangst paa Kroge har jeg ikke forsøgt, men i min Skoletid brugte vor Nabo i Sjelborg, Fisker Jens Thuesen det. Han havde i Sommermånederne

I Sandet paa Forstranden sees kun Krogene. Plankerne er nedgravet.

»Sælharver« anstillet paa Østsiden af Øen Langli. Sælerne kunde der ligge op til 30—40 Stykker for at sole sig.

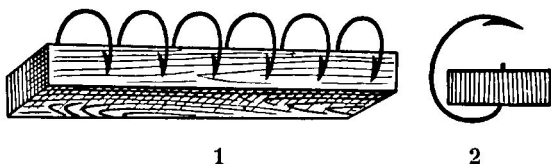
Sælkroge, den saakaldte Sælharve, var en 12 Tommer bred Planke, 6 à 8 Alen lang og ca. 3 Tommer tyk; til en saadan Planke var der fastgjort store Kroge, der sad i en Bue og ragede ca. 10 Tommer op over Planken med Spids og Holk. — Plankerne var anbragt saaledes, at Spidserne vendte op mod Kysten. Krogene sad i Planken med ca. 12 til 15 Tommers Mellemlum.

Jens Thuesen havde 2 eller 3 af saadanne Sælharver gravet ned i Sandet, ikke langt fra Vandet, naar der var Ebbe. Under Højvande blev Krogene overskyldet af Vandet. Naar der atter blev Ebbe,

da laa der et lille Sandlag over Plankerne, og alt saa fredeligt ud.

Naar Sælerne søgte op for at sole sig, skete der ikke noget, det var paa Tilbagevejen, at Døden lurede, naar de vraltede mod en af de spidse Kroge og blev spiddet.

Jens Thuesen brugte Spækket til Tran, som gav adskillige Kander. Skindet af de gamle Sæler brug-

Skitse af Planke med Kroge (kaldtes en Sælharve).

1) Planke med Kroge.

2) Planke med Krog set fra Enden.

te han ikke. Af de unge Sæler fik Skindet en særlig Behandling, først blev det spændt ud til Tørring i nogle Dage, og derefter spændt ud og sømmet fast paa en stor Træflade med Kødsiden op, og saa blev der varmet Sand i en Jerngryde, saa Sandet blev gloende. Det gloende Sand blev da straks hældt ud over Skindet og gnedet rundt med nogle tykke Luffer paa Hænderne. Det kunde tage baade Fedtlaget og Lugten af Skindet. — Kunde første Sandlag ikke slaa til, da maatte nok et Sandlag, der var gloende, atter hældes paa.

Af de saaledes behandlede Sælskind sad Jens Thuesen i den haarde Vinter og syede Tobakspunge.

Dette at sy Punge fordrede Agtpaagivenhed, da Haarlaget paa Skindet skulde vende i en bestemt

Retning paa Pungen, for at den kunde falde til i Lommen.

Marsvinfangst i Garn har jeg ikke været med til; men jeg har set døde Marsvin i Strandkanten ved Hornsrev liggende indfiltret i noget meget svært Garn, og det har sikkert været af Garn sat ud i Havet for at fange dem.

Noget, jeg mindes og selv har været med til, er Linefangst efter Pighajer.

I Juli og August Maaneder, i den Tid Fiskeriet efter Hvilling og Torsk laa helt stille, tog vi undertiden ud ved Kysten og fangede nogle Smaafisk, som vi skar i Stykker og satte paa vore Kroge, og saa sejlede vi et godt Stykke udenfor Skallingen, og der fangede vi Pighajer, som i Gennemsnit vejede 4 Pund.

Fangsten var ikke særlig stor, men alligevel kunde vi holde en Dagløn.

Pighajerne kostede 3 Kroner for 20 (en Snes) og solgtes til Bønderne, som saltede og tørrede Hajerne, som da til Aftensmaden blev stegt paa Gløderne i den aabne Skorsten, og smagte som saadan godt. Fisken er meget fed og har nogen Lighed med Aal.

— — —

Gaardmand Simon Elias Hansen, født den 10. Februar 1876 i Sjelborg, fortæller om Marsvin og Sælhunde.

Marsvinfangst har jeg ingen Kendskab til. Jeg ved kun, og har en enkelt Gang set, at der i Lakseruserne her ud for Kysten er fanget Marsvin. Det var ikke af de store, jeg mener paa 1 Meters Længde.

I min Barndom og Ungdom saa jeg ofte Marsvin tumle sig i Bugten og de svømmede da tæt ind

til Kysten her ved Sjelborg. Marsvinene svømmer hurtigt, og det ser ud til, at de skruer sig gennem Vandet, det er et meget ejendommeligt og smukt Syn.

Sælhunde har jeg set mange af. Lige ud for Kysten her ved Sjelborg har vi en Sandtunge eller Revle, der kaldes »æ Stint Saaend« — i Sommer-

Elias Hansen.

tiden ved Lavvande gik Sælerne op paa Sandet for at sole sig. Jeg har en enkelt Gang listet mig ind paa Sælflokken og dræbt een med Stokkeslag. Alle, der gaar paa Sælfangst, maa altid gaa imod Vinden. Sælerne lugter alt paa meget lang Afstand.

Jæger har jeg aldrig været. Min Far var derimod en dygtig Jæger. Som ung Karl tjente han i 7 Aar paa Rømø og blev der kendt med en gammel Mand, der var ivrig Jæger og dygtig til at skyde Sælhunde. Den gamle Mand vilde gerne have Far med paa Jagt, i Begyndelsen, fordi han var vant til hjemmefra at sejle og ro med Baad. Paa de mange Jagtture blev Far dygtig til at skyde

Sæler, og ganske naturlig dyrkede han ogsaa Sporten, da han kom hjem til Sjelborg og blev Gaardejer og Fisker. Sælerne, sagde min Far, skal skydes i Siden af Hovedet. Et Skud Hagl lige ind i Hovedet preller af mod det haarde og glatte Hudlag.

Hver Gang Far fik fat paa en ung Sæl, passede han omhyggeligt paa Skindet, og fik det sømmet op paa en Portflade til Tørring, for saa efter nogle Dages Forløb at spænde det ud paa en Træplade med Kødsiden op, og saa tog han en gloende Sandtørv fra Billæggerovnen eller fra den aabne Skorste, og masede den ud over Skindet, for at tage Fedtet og Lugten.

Efter denne Behandling var Skindet blødt og nemt at have med at gøre og var fuldstændig lugtfrit.

I Vintertiden sad Far og syede Punge til baade Skraatobak og Pibetobak af Sælkind. Adskillige Skoletasker syede han ogsaa.

Vor Nabo Fisker Jens Thuesen fangede Sælhunde paa Kroge, d. v. s. Kroge fastgjort til store Planker, som han gravede ned i Sandet paa Forstranden, saa kun Krogene var at se. Jeg har set Krogene anbragt paa »æ Stint Saaend«, men aldrig set, at han fangede Sæler. Jens Thuesens Sælfangst foregik særlig paa Østsiden af Langli, hvor der i de varme Sommermaaneder kunde ligge store Sælflokke, og naar saa Thuesen kom sejlende i sin Baad lige ind mod Flokken, fik Sælerne travlt og vraltede ud til hver sin Side, nogle kom da for Skade og blev hængende paa Krogene (æ Sælharre).

Min Fars Interesse for Sælfangst var ikke særlig stor, men han vilde gerne hvert Aar fange nog-

le faa Stykker for at faa Tran, som han selv kogte af Spækket.

Tran var anvendelig til meget; vi brugte den som Smørelse til Fodtøjet, lange Støvler og til Træskostøvler samt til Hestenes Seletøj, og fik Far fat paa noget harsk Tagl eller Strandingsfedt, da kogte han noget sammen med Tran til Vognsmørelse.

Før i Tiden brugtes der Tran til Belysning, — men Tranlampen kan jeg ikke huske benyttet.

— — —

P. Gundesen, født den 1. Oktober 1871 i Vejrs, fortæller Minder fra sit Barndomshjem om Tran til Belysning, og om Marsvinefangst:

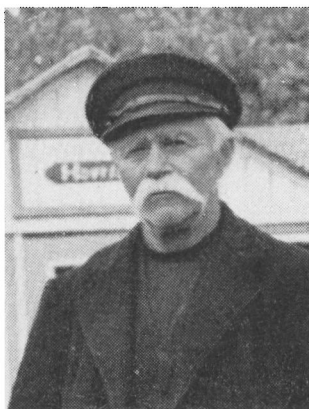
Bedstemor var født Aar 1800, Bedstefar var lidt ældre. Nabo til deres Hjem i Vejrs boede Aftægstkone Anna Marie Andersdatter, hun blev altid kaldt, »gammel Marie«. Hun var meget flittig, fra Morgen til langt ud paa Aftenen vævede hun. Det var ikke alene til den nærmeste Nabokreds, men fra Oksby og Blaavand kom der Koner med Garn, der skulde væves.

Gammel Marie fik Aftægt fra Ejendommen, som Sønnen havde faaet overdraget. Hun behøvede som saadan ikke at slide saa stærkt, men gammel Marie var bedst tilpas, naar Slagbommens Skrald lød i Stuen. Naar Væven var færdig og Tøjet skulde leveres til Oksby eller Blaavand, da var det Sønnen og Konen, der kørte med det. Gammel Marie blev hjemme for at væve. For sagde hun: »Det Tran, jeg skal bruge til min Lampe, og den Fisk, jeg spiser, vil jeg selv betale.«

Min Mor lærte som ung Pige at væve hos gammel Marie. I 1865 kom den første Petroleumslampe til Vejrs. Det var min Far, der købte Lampen til Mor,

saa hun bedre kunde følge Traadene under Vævningen. Mor vævede mange Dynner, d.v.s. Tøj til Dynner, det var et Arbejde, der tog paa Kræfterne.

Tællelyset og Tranlampen var tidlige Tidens Belysning. De smaa Hedefaar paa det tarvelige Græs gav ved Efteraarsslagtingen ikke meget Talg. Tranlampen blev derfor meget benyttet.

P. Gundesen.

For at faa Tran blev der sat Marsvingarn i Havet mellem Revlerne for at fange Marsvin til at koge Tran af.

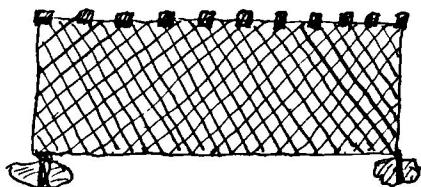
Marsvingarnet var med meget store Masker, ca. 8×8 Tommer, og af meget svær Snor.

Garnet var langt og ca. 3 Alen bredt. Der kunde være Forskel paa Garnenes Længde og Bredde, alt efter som der sattes langt ude eller nærmere inde ved Kysten.

I hvert Hjørne af den underste Side paa Garnet blev der fastbundet en stor Sten eller et Jernstykke for at holde Garnet paa Plads ude i Havet, og i

øverste Side var der bundet Flaad (Korkstykker) for at holde Garnet oppe. Marsvin, der løb i Garnet tabte hurtigt Kræfterne, da det med Mellemrum skal op for at drage Aande.

Garnet var som sagt godt forankret i Bunden, men i stærk Storm fra Nordvest var det alminde-

Skitse af Garnet, der sættes ud mellem Revlerne.

ligt, at Garnet samt de tunge Sten maatte hentes ved Blaavandshuk.

— — —
Fiskeeksportør Chr. J. Kolle, født den 24. August 1881 i Oksby, foræller om Marsvin:

Min Far fortalte ofte om to Mænd, Jens Ebsen og Knud Jensen i Vandflod (Oksby Sogn), der i Tiden omkring 1860 fangede Marsvin i Garn for at koge Tran af Spækket.

Jeg husker og kendte meget godt Hans Sørensen Gade, der var Marsvinfisker. Han satte Garn $\frac{1}{2}$ Mil ude i Havet lidt sydvest for Blaavand Fyr.

Indvolde af Marsvin har altid været meget søgt som Agn paa Kroge ved Linefangsten.

I Tiden omkring 1880 blev der sendt mange Marsvin fra Marsvinkompagniet i Middelfart til Fiskepladserne op langs Jyllands Vestkyst. — Og i Aarene 1907 til 1910 købte Fiskeeksportør N. P. Enevoldsen Marsvin i Vognladninger med Stats-

banerne hos Marsvinkompagniet, der blev sendt her til Esbjerg til Krogfiskerne.

Hvad Spækket blev anvendt til, det ved jeg ikke. Fiskerne købte Indvoldene til Agn. Tarme, Lever og Hjerte vejede fra 12 til 15 Pund og kostede 1 Kr. Pundet. Marsvinkødet kostede 30 Øre Pundet.

Indvolde af Marsvin var den bedste Agn til Kroge, som Fiskerne kunde faa, — men det var dyrt og blev derfor skaaret i ganske smaa Stykker. For at hjælpe lidt paa Prisen blev Marsvinkødet ogsaa skaaret i smaa Stykker og blandet op med Indvoldene, før det sattes paa Krogene.

Om Fisken kan lugte, ved jeg ikke, men paa Fiskefangst i Havet blev der altid først Fangst paa de Kroge, der sad Indvolde paa.
